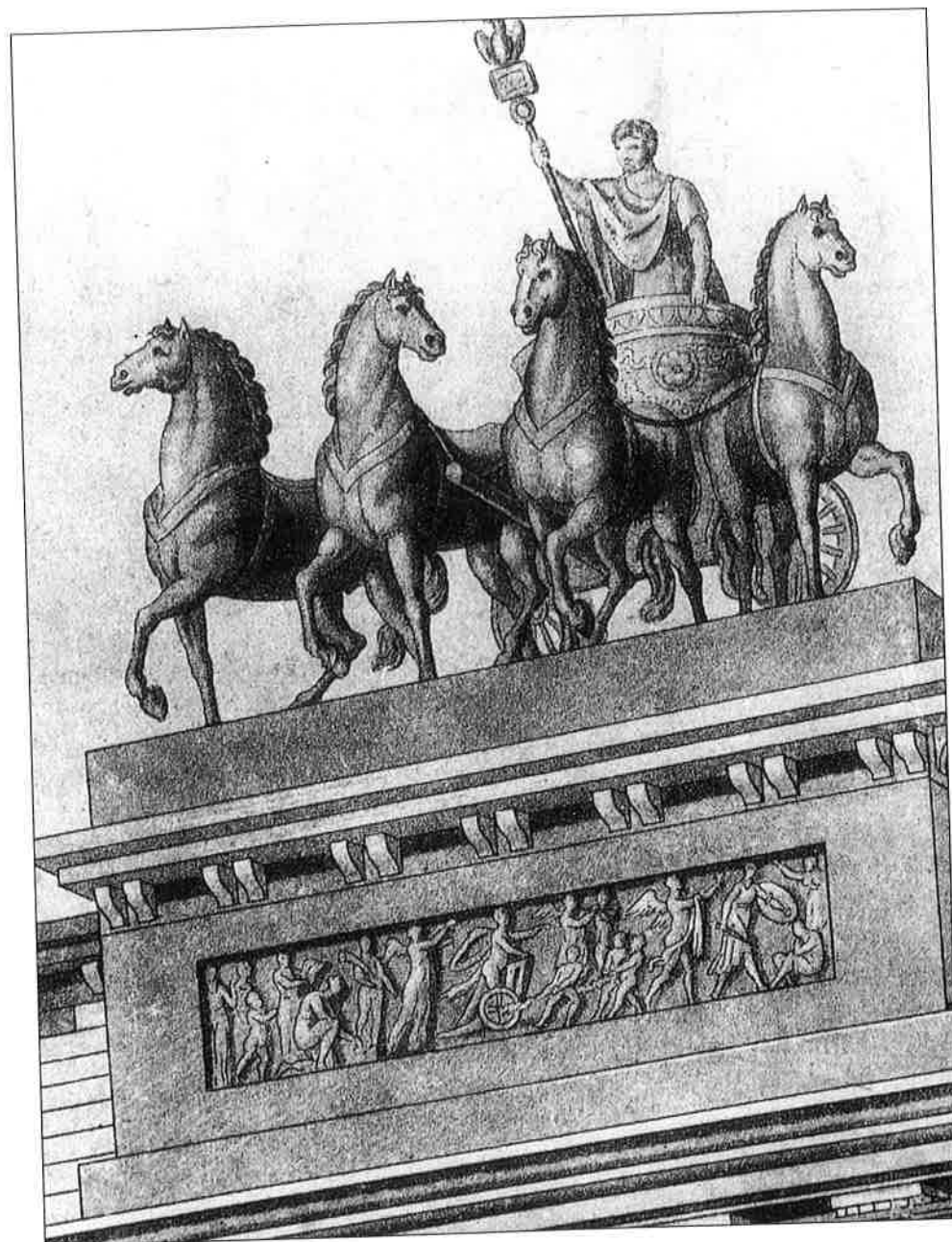

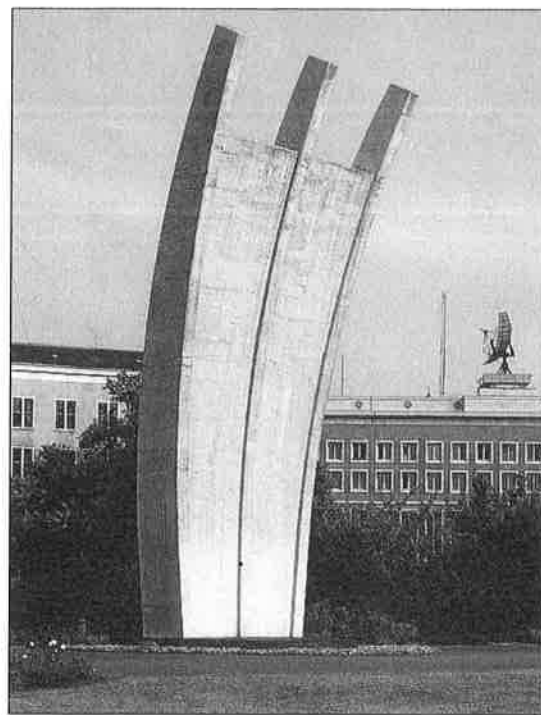
BERLÍN

CYRIL BUFFET

 NAKLADATELSTVÍ
LIDOVÉ NOVINY

Úvod: Město andělů	7
ČÁST PRVNÍ / Medvědí doupe	
1. Berlinburg	15
<i>Germania slavica – Braniborská marka – Dvojměstí</i>	
<i>Zed' – už tehdy... – Chudák, měšťan, patricij</i>	
2. Bouře	33
<i>Roland a Valdemar – Čas pohrom –</i>	
<i>Hobenzollernská pevnost</i>	
3. Sídlní město	51
<i>Berlín se reformuje... – Berlín se militarizuje –</i>	
<i>Útočiště – Od Febrbellinu do Královce</i>	
ČÁST DRUHÁ / Stíny a světla	
4. Sparta a Athény	81
<i>Velké manévry – Forum, brána a palác – Ve stínu osvícenství</i>	
5. Napoleonburg	106
<i>Rachelina mansarda – Ubohost a velkolepost – Paříž nad Sprévou – Kolébka národa – Návrat kvadrigy</i>	
ČÁST TŘETÍ / Metropolis	
6. Feuerland	149
<i>Rachelin modrý salón – Borsig – Kranzler</i>	
7. Lid z činžovních kasáren	169
<i>Na barikádách – Berlínské jaro – Privilegovaní chodci – „Tajnosti Berlína“ – Chicago nad Sprévou – „Nová éra“</i>	
8. Císařské hlavní město	196
<i>Milionářské město – Zrod berlínské aglomerace – Bašta sociální demokracie – Válka secese – Sodoma a Moloch – Tuřínová zima</i>	

ČÁST ČTVRTÁ / Tanec na sopce	
9. Megalopolis	227
<i>Zavražděná revoluce – Velký Berlín – Černá propast – Světlo, vzduch, slunce</i>	
10. Od modrého anděla k černému orlovi	252
<i>Obrozené umění – Babylon a Gomorrha – Berlínské rekviem – Hnědý příliv bere ztečí rudou pevnost</i>	
11. Germania	278
<i>Husím pochodem – Revolverová kultura – Hry v cirku – Soudcové, kati a oběti – Speerova přestavba – Totální válka</i>	
ČÁST PÁTÁ / Ostrov a kontinent	
12. Berlingrad	315
<i>Roky nula – Válečná kořist – Republiky v roce jedna – Krásný měsíc červen</i>	
13. Zed'	341
<i>Betonová opona – Schizopolis –</i>	
14. Otevřené město	362
<i>„My jsme národ!“ – Otázka hlavního města</i>	
Doslov: Největší staveniště současného světa (Martin Machovec)	
377	
Chronologie	382
Literatura	385
Rejstřík	391

Památník „vzdušného mostu“ před letištěm v Tempelhofu

1 830 000 tun nákladu, z toho 944 000 tuny uhlí a 224 000 tun potravin, a zpátky vyvezla 16 000 tun výrobků *Made in blocaded Berlin*. Letecký most byl nicméně zaplacen smrtí 79 osob, z toho 31 Američanů a 40 Angličanů. U příležitosti prvního výročí spuštění vzdušného mostu pokřtí Ernst Reuter náměstí před letištěm Tempelhof na Platz der Luftbrücke.

V té době se stále výrazněji projevuje rozdělení a diferenciaci města. Zatímco se Alej korunního prince (Kronprinzallee) promění v Alej generála Claye, je náměstí císaře Viléma (Wilhelmplatz) přejmenováno na náměstí Ernsta Thälmana a Treptovská ulice na Puškinovu. Východní sektor se stále více obrací k Moskvě. Stane se hlavním městem NDR, kterou zá-

padní mocnosti ještě neuznaly. Západní sektory se naproti tomu stále silněji ztotožňují se Spolkovou republikou. Spojenci však trvají na tom, aby si Berlín zachoval svá práva, dokud jsou město a země rozděleny, odmítají integraci Západního Berlína do SRN ve smyslu jedné z jejích spolkových zemí (*Land*), souhlasí však s tím, aby se v něm uplatňovaly „stejně liberální postoje“, což potvrdí městská ústava přijatá roku 1950: podle ní je Magistrát nahrazen Senátem, městská rada parlamentem, který může přijímat federální legislativní texty jako „zajišťovací zákony“.

Zatímco se na obou březích Labe budují od roku 1949 dvě soupeřící státní jednotky, na obou březích Sprévy postupně vznikají dvě jednotky městské. Hranici mezi těmito dvěma světy, které se navzájem fascinují i zavrhuji, ještě nezhmotnila zeď. Ještě po desítku let trvají mezi oběma částmi města pevná pouta. Berlíňané ze Západu si neodpírají návštěvu divadla na Východě – ceny vstupenek zde jsou příjemné – a Berlíňané z Východu si na Západě nakupují zboží, které doma nedostanou, a pochutnávají si tam na šťavnatém currywurstu. Hlídky na hranicích sektoru zatím těmto výměnám nebrání. Na demarkarční čáře oznamují velké

dřevěné tabule, do kterého sektoru návštěvník vstupuje. Na Východě jsou nápisy: „Opouštíte demokratický sektor Berlína.“ Kromě toho ještě do Západního Berlína denně přichází za prací třicet pět tisíc Východoberlíňanů a dvanáct tisíc obyvatel ze Západu nastupuje denně do práce opačným směrem. Preferenční ceny vstupenek umožňují Berlíňanům z Východu hojně návštěvy kin na Kurfürstendamm. Deset miliónů vstupenek do kina je takto prodáno Němcům z východní zóny, kteří tvoří rovněž 20 % návštěvníků západoberlínských muzeí. Západní kulturní organizace Freie Volksbühne má dvacet pět tisíc členů z NDR a odtud také pochází třetina posluchačů univerzit v Dahlemu a v Charlottenburgu. Pro Berlíňany ze západních sektorů je návštěva kadeřníka, Opery nebo Brechtova divadla Berliner Ensemble na Východě snadnější než nákup v obchodech, kde se často vyžaduje předložení východoněmeckého osobního průkazu.

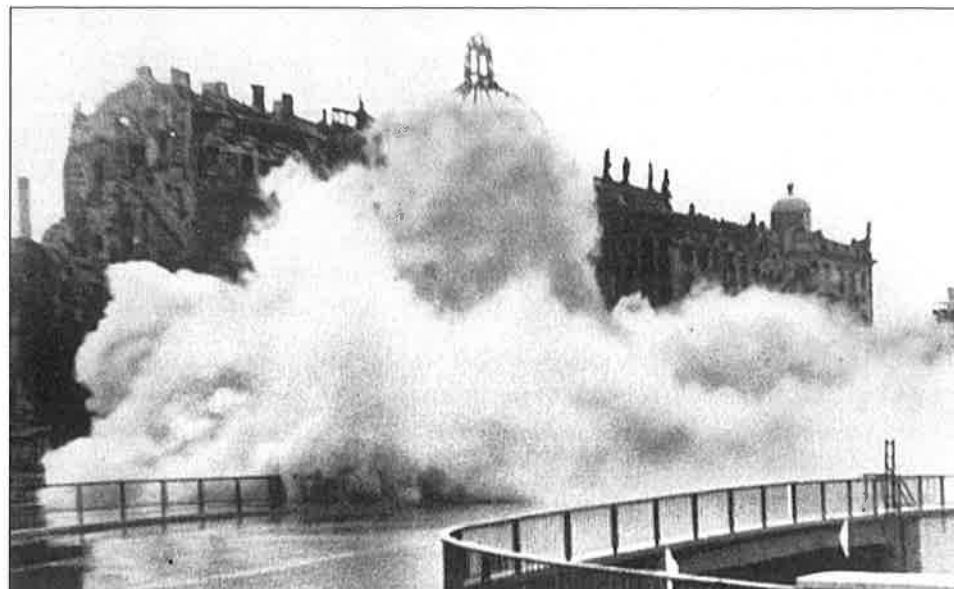
Krásný měsíc červen

Zatím co se v padesátých letech stává Západní Berlín lákavou „výkladní skříní kapitalismu“, nabývá východní část města mrazivou podobu socialistického města. Spolu se zhoršujícími se vztahy mezi oběma proti sobě stojícími bloky vyvolává i masivní exodus Východoněmců opakovaně krizové situace.

V únoru 1949 pohoršuje Brechta, že „všude vidí čínský hladomor a dělníky v cárech“. O rok později konstatuje francouzský diplomat Armand Bérard podivuhodnou obnovu Kurfürstendammu: „Téměř ve všech domech se znovu otevírají obchody... Za několik měsíců uklidí město ve své západní části ruiny, zatím co na východě zůstane navždy ticho a poušť“.* Tato vize se ukázala být poněkud přehnaná.

Blokáda zhoršila ekonomické potíže Západního Berlína, kde k „zázrazu“ dojde až roku 1951. Překážek je celá řada: „ostrovni charakter“ města, zastaralé nebo neexistující výrobní prostředky, odříznutí od zásobovacích zdrojů a tradičních odbytišť, vysoké náklady na dopravu, ztráta veřejných úřadů, které převzaly Bonn nebo Frankfurt, nízké příjmy rodin i městské správy a konečně vynucená závislost na masivním dovozu: v roce 1950 dodává Spolková republika Západnímu Berlínu zboží za 2,2 miliardy DM, zatím co město vyváží pouze za 977 miliónů.

* Armand Bérard, *Un ambassadeur se souvient* (Velvyslanec vzpomíná), svazek II: *Washington et Bonn 1944–1955*, Paříž, 1977.

7. září 1950 byl na rozkaz vlády NDR stržen Městský zámek

Západní Berlín se kromě toho musí vyrovnat s vysokými výdaji, které vyžaduje nadměrný počet nezaměstnaných. Město přikročí k nouzovému opatření: zaměstná padesát tisíc nezaměstnaných, především žen, při odklizení troskek. Tento program je možné uskutečnit díky americkým fondům, uvolněným v rámci Marshallova plánu. Během deseti let obdrží Západní Berlín od Spojených států 3,7 miliard marek, nepočítaje v to milióny dolarů z veřejných i soukromých zdrojů určené na zařízení Svobodné univerzity v Dahlemu, založené v době blokády, a na vybudování knihoven a Kongresového paláce v Tiergartenu.

V lednu 1951 vypracuje Senát plán ekonomické obnovy, který má vytvořit dvě stě tisíc pracovních příležitostí a ztrojnásobit výrobu za pomoci investic, nejdříve amerických a posléze západoněmeckých. Na prvním místě jde o restrukturalizaci průmyslu a vybavení podniků tak, aby byly schopné konkurence, i když jejich výrobky trpí vzdáleností od trhů. Západní Berlín je odtržen od svého přirozeného zázemí, které ho zásobovalo potravinami a surovinami a před válkou spotřebovalo asi čtvrtinu jeho průmyslové výroby. Město již nemůže udržovat někdejší čilý styk se satelitními obcemi Babelsberg, Hennigsdorf, Oranienburg... Mnoho firem přerušilo spojení se subdodavateli nebo filiálkami ve východním sektoru. Nadto se NDR usilovně snaží narušit život v Západním Berlíně tím, že přerušuje dodávky vody nebo zabraňuje vypouštění odpadních vod. Má-li Západní Berlín

přežít, zbývá mu jediné východisko: zcela se integrovat do ekonomického systému Spolkové republiky. Bude mu trvat deset let, než toho cíle dosáhne.

Roku 1961 má Západní Berlín plnou zaměstnanost a výroba se zpět násobila. Tento vývoj ve velké míře umožnila odlehčení a podpůrná opatření spolkové vlády: Západoberlíňanům jsou sníženy telefonní a poštovní poplatky; obyvatelům a podnikům jsou uděleny daňové úlevy; doprava zboží je subvencována; na břehu Sprévy jsou zařízeny spolkové instituce jako např. protimonopolní úřad. Všechna tato opatření přispívají k velkému zvýšení životní úrovně v Západním Berlíně, která je ovšem poněkud umělá, protože je založena na přílivu subvencí. Bonn nakonec financuje polovinu rozpočtu Západního Berlína.

V kulturní oblasti dělá Západní Berlín dojem města odkázaného na transfuzi krve. Berlín, omezený na svou západní část, se nemůže stát kulturní metropolí srovnatelnou s úrovní dvacátých let, protože se mu nedostává osobností, i když někteří emigranti se vrací. K oživení kulturního života organizuje město od roku 1951 filmové a divadelní festivaly. Tyto každoroční události mají velký úspěch u publika i u kritiky. Přestavují se divadelní budovy – např. Schillerovo divadlo. Na Bismarckově ulici je roku 1961 otevřena ultramoderní Opera. O dva roky později se filharmonický orchestr stěhuje do futuristické budovy blízko Postupimského náměstí, postavené podle Scharounova návrhu. Budova filharmonie má být srdcem rozsáhlého urabanistického projektu Kulturforum, který má vytvořit novou rovnováhu berlínského prostoru kolem osy růstu na mezisektorové hranici. A konečně Fond pruského dědictví (*Preussischer Kulturbesitz*) spravuje nedocenitelné městské sbírky vystavované zejména v nádherném muzejním komplexu v Dahlemu. V této čtvrti je rovněž

21. října 1950: „Zvon svobody“, dar amerického lidu Západoberlíňanům, je zavěšován na věž radnice v Schönebergu

univerzita postavená s americkou pomocí. Od roku 1947 má Západní Berlín ještě jedno univerzitní učiliště, obnovenou Vysokou školu technickou v Charlottenburgu. Na Východě zůstává stará univerzita na Unter der Linden, přejmenovaná na Univerzitu bratří Humboldtů.

Jako město výstav a kongresů začíná Západní Berlín přitahovat návštěvníky tím spíše, že stále půvabnější je i jeho celkový vzhled. Od roku 1952 se v západních sektorech postaví na dvacet tisíc bytů. Roku 1955 sem Adenauer svolá svůj kabinet na schůzi, která má schválit plán rekonstrukce infrastruktur. Již následujícího roku jsou zahájeny práce na stavbě městské okružní dálnice, jejímuž prodloužení však na jihu brání železniční trať. Roku 1957 se pořádá velká výstava architektury ve čtvrti Hansaviertel poblíž Tiergartenu. Tato část města byla za války zcela zničena; znovu ji vybudovali proslulí architekti jako Fin Alvar Aalto, Brazilec Oscar Niemeyer, Francouz Le Corbusier, Němec Gropius... Všichni se snaží sladit vysoké obytné domy s životním prostředím; jejich zkušenost silně ovlivní architekturu následujících dvou desetiletí. Jde zde o vytvoření pocitu „sousedství“: celek se skládá z čtrnácti set bytů ve věžových stavbách a v budovách vybavených vším moderním komfortem. Ve čtvrti jsou též dva kostely, škola, školka, knihovna a obchodní centrum. Kromě toho je vypsána soutěž na téma „Berlín – hlavní město“ pro oblast mezi Tiergartenem a Alexandrovým náměstím. Vítězný projekt navrhuje seskupení budoucích vládních budov v ohybu vytvořeném Sprévou na sever od budovy Říšského sněmu (projekt bude přijat k realizaci teprve po pádu Zdi). Budova Říšského sněmu je restaurována, ale bez kupole, která mu dávala estetickou rovnováhu.

Vláda Východního Berlína odpovídá na výstavu v Hansaviertelu vyhlášením vlastní soutěže na „socialistickou transformaci centra hlavního města NDR“. Ve skutečnosti je tato soutěž dokončením promyšleného plánu demolice, který se realizuje od roku 1950. Komunisté se zuřivě vrhají do odstranění všech stop pruské minulosti. Začínají zbořením Městského zámku, který je dokonce v lepším stavu než zámek v západoberlínském Charlottenburgu; ten je ovšem restaurován. Je vypracováno „Šestnáct urbanistických zásad“, které odsuzují „protidilový formalismus“ a prosazují stalinistickou architekturu. Historické centrum (Mitte) je koncipováno s velkou pompézností: má být zastavěno „nejvýznamnějšími a nejmodernějšími budovami“. Protože se nemůže rozšiřovat směrem na západ, neorientuje se hlavní město NDR na tradiční osu Pod lipami, ale obrací se k východu na Frankfurtskou alej přejmenovanou na alej Stalínovu, která vychází z Alexandrova náměstí. Pro tuto prestižní třídu,

stejně širokou jako měla být Speerova osa sever-jih, navrhuje oficiální architekt Hermann Henselmann budovy v „cukrářském“ stylu a věžové stavby s kolonádami, korunované kupolemi.

Obě části města nezadržitelně usilují o autonomii. Obě si vytvářejí nové centrum. V Západním Berlíně vzniká kolem Kurfürstendammu, železniční stanice ZOO a Gedächtniskirche, který byl záměrně konzervován ve své zruinované podobě, aby připomínal válečné hrůzy. Je to skutečná City, kde se mísí svět velkého byznysu s nákupními středisky a s divadelními budovami. Východní Berlín soustřeďuje ministerstva, sídlo vlády a strany a budovy ambasad „bratrských zemí“ do prostoru mezi Friedrichstrasse a Alexandrovým náměstím.

NDR organizuje propagační kampaně, jejichž cílem je přesvědčit svět o tom, že Východní Berlín je skutečným hlavním městem. O Svatodušních svátcích roku 1950 uspořádá město velkolepou slavnost komunistické mládeže (FDJ). Úplně se při této příležitosti promění; tuto proměnu komentuje Brecht: „Je jako stará úplně střízlivá hokyně, která se opije: rozveselí se a přestane sama sobě rozumět; večer propuká na náměstích jakási Neapol.“ Město je vyzdobeno prapory všech barev: modré pionýrské, rudé komunistické, černo-červeno-zlaté republikové... Po třídě Unter den Linden pochoduje celých osm hodin pět set tisíc mladých lidí ze všech krajů NDR; zpívají Internacionálu, mávají prapory a skandují hesla o jednotě, protože celá manifestace má vyznít jako „pochod osvobození“. O rok později město uvítá více než milion návštěvníků na Světovém festivalu mládeže, který je součástí aktivit mohutného mírového hnutí. V celém Východním Berlíně oslavují velké pestré tabule bratrství a mír v socialistickém světě; tyto tabule však také slouží k zakrytí ruin – město je nechá na místě až do sedmdesátých let.

Tyto rozmanité demonstrace mají ještě jeden cíl: je to nátlak na Západní Berlín, aby přiměl západní mocnosti k jednání s Kremlem. Proto Sověti a Němci z NDR opakovaně vyvolávají incidenty: kontrolují vozidla na dálnici vedoucí do Berlína; na krátkou dobu obsadí malou exklávu Steinstückem; vybírají vysoké poplatky za průjezd osobních a nákladních automobilů na tranzitních silnicích... Roku 1952 po pokusu o ustavení Evropského obranného společenství zavedou SSSR a NDR přísná represivní opatření: omezí počet povolených přechodů mezi oběma částmi města z 227 na 100; vytrhají koleje na mezisektorových tramvajových linkách; na více než dvacet let přeruší telefonní spojení. Tato strategie „popichování“ někdy překročí meze a přeroste ve skutečné neštěstí: v květnu 1952 zahájí dva sovětské migy palbu na letadlo společnosti Air France a těžce zraní

dva cestující. Ústup západních mocností z Berlína se stává pro východní blok nutností, protože sama existence Západního Berlína znamená destabilizaci NDR, již tak otřesené ekonomickou krizí.

Od podzimu 1952 vyvolává silný odpor Němců na Východě kolektivizace zemědělství a socializace výrobních prostředků, které následují po vyhlášení pětiletého plánu, jehož cílem je vybudování těžkého průmyslu. Pracovní podmínky dělníků se zhoršují a současně se snižují jejich mzdy. V městech je nedostatek potravin. Zhoršení celkové situace vyvolává masivní exodus Východoněmců přes Západní Berlín. V této výbušné situaci vyžaduje komunistická vláda další oběti a 28. května 1953 rozhodne, že zvýší výrobní normy o 10 %. Toto opatření zapůsobí jako rozbuška pod sudem prachu. Dva týdny nato potvrdí předsednictvo strany tento „nový kurs“ odhlasovaný vládou. Mezi dělníky se zdvihne hněv. V Moskvě a ve Východním Berlíně toho někteří chtějí využít k svržení Ulbrichta a k ukončení pokusu o „zrychlené budování socialismu“ výměnou za vytvoření neutrálního jednotného Německa.

Šestnáctého června dojde k nečekané události: sedmdesát zedníků z „bloku 40“ na stavbě Stalínovy aleje, kteří jsou považováni za věrné strážníky, přeruší práci a pochoduje na Alexandrovo náměstí s transparentem, na němž stojí: „Konec zvyšování norem!“ Spontánně se k nim připojují lidé z ulice. Demonstranti, ohodlaní dosáhnout zrušení vládního rozhodnutí, směřují k centrům moci. Když narazí na zavřené dveře jediné odborové organizace, pokračují v cestě na Leipziger Strasse, kde jsou budovy ministerstev. K polednímu už jich je na deset tisíc: vyvolávají hesla proti pracovním normám. Po dvou hodinách čekání se objeví ministr hutnictví Fritz Selbmann a ohlásí, že vláda se rozhodla své stanovisko poněkud zmírnit. Jeho prohlášení je přijato s pískotem a nepřátelskými výkřiky. Demonstranti nato vyzvou všechny pracující, aby se nazítří shromáždili na Strausberském náměstí. Protestní hnutí ovládne celou NDR, poté co západoberlínská rozhlasová stanice RIAS odvysílala zprávu o neuvěřitelných událostech dne: stávkuje 400 000 dělníků, především v průmyslových oblastech, v Magdeburku a ve Zhořelci a berlínská oblast je centrem první vzpoury v zemi sovětského bloku. Požadavky stávkujících se týkají především ekonomické a sociální oblasti.

Hnutí se skutečně zpolitizuje až nazítří, když demonstranti skandují: „Pryč s Ulbrichtem!“ Od časného rána proudí do centra Východního Berlína tisíce dělníků ze všech předměstí. K průvodům se přidávají ženy s dětmi. Na transparentech se místo ekonomických požadavků objevují politická hesla, požadující odstoupení vlády a svobodné volby. Rozčilený

dav se vrhá na komunistické funkcionáře, zapálí budovu stranického deníku Neues Deutschland, rabuje kanceláře strany a jednotných odborů. Též jsou otevírány věznice a osvobozováni vězni. Ohromení představitelé moci nereagují a Sověti se rozhodnou zasáhnout. Ve 13.00 vyhlásí ruský velitel města generál Dibrova výjimečný stav, zákaz shromažďování více než tří osob a zákaz vycházení od 21.00 h do 05.00 h – neuposlechnutí bude potrestáno podle stanného práva. Sovětské vojsko zaujímá postavení před veřejnými budovami, ale nezahájí polbu. Jde o demonstraci síly. Když na Postupimské náměstí přijedou sovětské tanky, jsou napadeny kamením. Policie reaguje s krajní surovostí: toho dne má na svědomí většinu z 21 obětí na životech. Kromě toho je odsouzeno čtrnáct set osob.

Ačkoliv propaganda mluví o pokusu o puč organizovaný „imperialisty“, Západ zůstává k zoufalství východní Evropy němý. Dělníkům z oceláren v Hennigsdorfu, kteří se chtějí dostat do Východního Berlína, sice Francouzi umožní průchod přes svůj sektor, v dalších západních sektorech jsou však Západoberlíňané nasměrováni směrem k City, aby se předešlo „nákaze“. I vysílání stanice RIAS je velmi umírněné, nevysílají se komuniké stávkujících a Američané odmítnou repatriovat Ernsta Reutera, který je zrovna ve Spolkové republice. To je pro statečného starostu poslední zklamání; v září Reuter náhle zemře na následky nedoléčené bronchitidy.

17. června 1953: počátek revolty Východoberlíňanů

Povstání roku 1953 dokazuje, že sféry vlivu mezi oběma bloky jsou přísně vymezené. Po posledním pokusu o jejich zpochybnění v letech 1958–1961 to konečně pochopí i SSSR. Ve Spolkové republice a v Západním Berlíně na tento 17. červen nezapomínají. SRN zvolí tento den za státní svátek, Západní Berlín pojmenuje ulici vedoucí napříč Tiergartem Ulicí 17. června (*Strasse des 17. Juni*).

Po tomto dramatu se město vrací ke své podivné rutině narušované sovětskými šikanami a vyzvědačskými aférami. Berlín padesátých let se doslova hemží tajnými agenty všech národností. Prý jich je na pět tisíc! Jeden z nejslavnějších je George Blake, Brit pracující pro obě strany, který se účastní operace *Gold*, při níž má být instalován odposlech sovětských telefonních linek s použitím tunelu vyhloubeného pod mezisektorovou hranicí. Tyto aféry však nezabrání obnovení čtyřstraných rozhovorů. Začátkem roku 1954 se poprvé po pěti letech v Berlíně sejdou čtyři velmocensští ministři zahraničních věcí. Scházejí se střídavě v sídle Kontrolní rady a v nové budově sovětského velvyslanectví na třídě Unter den Linden;

Budova sovětské ambasády
na Unter den Linden (50. léta)

je to kolosální budova s 334 místnostmi, šedivou fasádou a novoklasickým sloupřadím ozdobeným sochami. Zvláštní zpravodaj pařížských novin *Le Monde* píše: „Východ si při té příležitosti navlékl novou kůži.“ Radnice a Alexandrovo náměstí jsou osvětleny. Jeden kabaret a bary zůstávají otevřeny, v restauraci Budapest se podává tokajské za doprovodu cikánské hudby. Ale po desáté hodině večer jsou ulice vylidněné. Naproti tomu se v Západním Berlíně dlouho do noci tísňí davy v tanečních a striptýzových podnicích. Hudební skladatel Hindemith tu diriguje symfonický orchestr, zatímco na Stalinově aleji předvádějí své piruety sovětské baletky.

Navzdory této uvolněné atmosféře jsou rozhovory neúspěšné, protože zástupci západních moc-

ností odmítají neutralitu Německa jako protihodnotu za jeho sjednocení. Po uzavření pařížských dohod, které uznávají suverenitu Spolkové republiky a její integraci do NATO, poskytují spojenci Západnímu Berlínu „maximální svobodu“, to znamená, že omezují zejména své zásahy do oblasti bezpečnosti. Na druhé straně SSSR uzavře úmluvu s NDR, která potvrzuje „rovnost práv“ obou zúčastněných států, ale Sovětský svaz si zachová kontrolu dopravy mezi Berlínem a Spolkovou republikou.

V západoberlinských municipálních volbách v prosinci 1954 získá sociální demokracie znovu většinu v městské radě, která zvolí za předsedu sociálního demokrata Willy Brandta. Jeho přítel Otto Suhr je zvolen starostou. Po jeho smrti roku 1957 nastoupí na jeho místo Willy Brandt. Ten je již rok považován za charismatického vůdce, protože se postavil do čela demonstrace proti sovětskému zásahu v Maďarsku. Ve Východním Berlíně tato událost tehdy nevyvolala velkou reakci, protože potenciální demonstranti byli tou dobou již ve vězení. V roce 1957 jde především o studenty a učitele, kteří doufají v liberalizaci režimu po XX. sjezdu komunistické strany SSSR. Dočkají se však pravého opaku. SED přísně odsoudí „studentský anarchismus“ a politická policie Stasi obsadí posluchárny.

Stalin-Allée v 50. letech

Památník padlých rudoarmějců
v Tiergartenu, sovětská exkláva
v Západním Berlíně

A tak jedinou viditelnou změnou je přejmenování Stalinovy aleje na Alej Karla Marxe.

Východoněmecká vláda své postoje zpřísňuje také proto, že musí čelit neustále sílícímu proudu emigrantů. Stále více obyvatel NDR přechází na Západ, velkou většinou přes Západní Berlín. Ernst Reuter pro to našel definici: „hlasují nohama“. Pro NDR je životně důležité uzavřít tento východ z nouze, nechce-li brzy vládnout vylidněné poušti. Roku 1961 tak Berlínu nastávají pochmurné časy – dvacet osm let v uzavření...

13. Zed'

Isb been ein Bearleener

JOHN F. KENNEDY

V retrospektivě se 12. srpen 1961 jeví jako poslední den normálního života v nenormálním městě. V teplém prázdninovém odpoledni nikomu nepřijde na mysl, že se o půlnoci dějiny Berlína radikálně změní. Obyvatelé se procházejí po Grunevaldu, koupou se v Müggelsee, prohlízejí si výkladní skříně, lížou zmrzlinu, posedávají kolem stolků před kavárnami... Za několik hodin se z demarkační čáry mezi dvěma částmi někdejšího hlavního města stane hermeticky uzavřená a nebezpečná hranice. Tato situace, přičítající se zdravému rozumu, potrvá déle než dvacet osm let.

SED staví roku 1961 Zed', aby zabránila útekům Východoněmců a zachránila tak komunistický režim; roku 1989 dopustí, aby byla zbořena, a ve snaze zachránit své vyhlídky na přežití poskytne občanům, co jim vždy odpírala – svobodu. V obou případech to bylo rozhodnutí ze zoufalství, útek dopředu. Zed' pouze oddálila nevyhnutelné.

Téměř po tři desetiletí rozděluje Zed' jako symbol bipolárního světa dva antagonistické bloky žijící vedle sebe v jakéms takéms míru. Rozděluje i spojuje, protože toto pobuřující roztržení neustále připomíná. V průběhu let se stane charakteristickou součástí berlínské krajiny, proto však nepřestává být potupnou anomálií, která tíživě působí na mysl všech obyvatel. Hanba za to nepadá jen na jednu stranu. Východ zajisté Berlínskou zed' postavil, ale Západ to připustil, ačkoliv to byl výsměch zásadám Charty Spojených národů a radikální zpochybnění statutu Berlína, jak byl definován na konci války. Ten byl ovšem již silně narušen blokádou. Ve skutečnosti je odříznutí roku 1961 materializací odříznutí z roku 1948. Nyní se realizuje Churchillova předpověď: východní Evropu oddělila skutečná „železná opona“, i když je vyrobena z ostnatého drátu, z cihel a betonu.

Druhá berlínská krize nezačíná 13. srpna 1961, toho dne spíše končí. Její počátek musíme hledat o tři roky dříve, když Sovětský svaz rozhodl, že znovu zesílí napětí, které ostatně nikdy nepřestal udržovat provokacemi všeho druhu, jež měly připomínat trvalou nejistotu berlínské situace. Když Kreml znovu přechází do ofensivy, sleduje své zahraničně politické cíle, jež se ostatně nemusí nutně shodovat s životně důležitými zájmy NDR. Zdá